

Posudek na dizertační práci Jitky Špeciánové „Základní nepodmíněný příjem v ekonomické teorii“

Dizertační práce Ing. Jitky Špeciánové „Základní nepodmíněný příjem v ekonomické teorii“ je průlomový příspěvek do české ekonomické literatury. Práce nabízí hlubokou analýzu a současně svěží kritiku konceptu základního nepodmíněného příjmu z pohledu ekonomického teoretika. Práce se skládá ze čtyř kapitol, které jsou přijaty k publikaci v impaktovaných časopisech, nebo se nacházejí v recenzním řízení.

Nepodmíněný příjem bývá obhajován z rozdílných ideologických pozic. Socialisté projekt podporují, protože chtějí snížit sociální nerovnost. Někteří liberálové projekt podporují, protože umožňuje nahradit současný spleť systém sociálních podpor jednou dávkou. O tom, že základní nepodmíněný příjem nepředstavuje jen akademické cvičení, ale vážně míněný politický návrh, svědčí fakt, že se v roce 2016 o něm hlasovalo ve Švýcarsku, kdy ho v referendu odmítlo 77 % voličů.

První kapitola nabízí mikroekonomickou analýzu základního nepodmíněného příjmu a srovnává ho s jinými druhy sociálních dávek. Základní nepodmíněný příjem je pravidelně vyplácený peněžní příjem každému občanu, nezávisle na jeho příjmu, bohatství, věku a pohlaví. Protože nikde systém nepodmíněného příjmu reálně nefunguje, je obtížné předpovídat, jak by se lidé se základním příjmem chovali a jak by se změnila jejich pracovní aktivita. Z modelu individuální spotřebitelské volby však vyplývá, že základní nepodmíněný příjem by měl vyvolat pokles počtu odpracovaných hodin.

Druhá kapitola analyzuje elasticitu nabídky práce v systému základního nepodmíněného příjmu. Aby byl schopen zajistit důstojné podmínky existence občana, musel by být základní nepodmíněný příjem dostatečně vysoký, např. na hranici relativní chudoby, tj. ve výši 50-60 % mediánového příjmu. Při takovém vysokém nastavení by však obrovsky zvedl státní sociální výdaje. Kdyby měl být základní nepodmíněný příjem ufinancovatelný, byl by tak nízký, že by ztratil smysl.

Třetí kapitola diskutuje financování základního nepodmíněného příjmu. Špeciánová upozorňuje, že základní příjem ve výši 60 % průměrné mzdy by nebylo možné financovat ani veškerými příjmy států. Finanční náročnost systému by přesahovala 50 % HDP. Aby bylo možné vyplácet nepodmíněný příjem, musely by se mezní sazby daní z příjmu zvýšit přes 50 %.

Čtvrtá kapitola odhaduje náklady na základní nepodmíněný příjem v ČR. Autorka zvažuje různě vysoké dávky nepodmíněného příjmu podle věku příjemce. Stávající objem českých sociálních výdajů by umožnil vyplácet základní příjem ve výši 2000 Kč pro starší 15 let a 1000 Kč pro děti. Náklady na katalánský ambiciózní návrh základního příjmu (nepodmíněný příjem na úrovni minimální mzdy) by dosáhl 1106 mld. Kč, což odpovídá 47,5 % HDP. Náklady

na méně ambiciózní katalánský návrh (základní příjem na úrovni poloviny minimální mzdy) by dosáhly 35 % HDP. Základní příjem pro dospělé, děti i seniory na úrovni životního minima (3410 Kč) by byl levnější než současný (vyžádal by si 91% současných sociálních výdajů) by byl však tak nízký, že by z něj nikdo nevyžil.

Práce je vynikajícím příspěvkem do české ekonomické literatury. Připomínky vnesené při malé obhajobě byly autorkou zapracovány:

1. V původní verzi práce autorka uváděla, že v rozvinutých zemích nepodmíněný příjem snižuje pracovní aktivitu, zatímco v rozvojových zemích (např. Africe) základní nepodmíněný příjem naopak pracovní aktivitu podporuje (s.25). Autorka měla tuto záhadu lépe vysvětlit. Ve finální verzi dizertace se již tento rozpor nevyskytuje.
2. Dalším sporným bodem bylo tvrzení, že základní nepodmíněný příjem je velmi podobný negativní dani navrhované Miltonem Friedmanem. Autorka teď správně konstatuje, že rozdíly mezi základním nepodmíněným příjmem a negativní daní jsou, že negativní daň není univerzální (týká se jen ekonomicky aktivních občanů) a vyplácená částka není fixní, ale naopak je vysoce proměnlivá, protože závisí podle příjmu.
3. Drobná jazyková připomínka: na s.84 původní verze dizertace autorka uváděla, že v zemích OECD „státy nejvíce vybírají na dani z příjmu, povinném sociálním pojištění a spotřební dani“. Pojem spotřební daň je však v českých reáliích vázána na speciální daň uvalenou na konkrétní komodity v naturáliích. Daleko lepší by bylo mluvit o „daních ze spotřeby“, kam vedle spotřebních daní patří i DPH. Autorka nyní důsledně hovoří o daních ze spotřeby.
4. Nebylo mi jasné, proč nepodmíněný příjem na hranici relativní chudoby (10 450 Kč, která by nahradila sociální benefity, ale i veřejně financované školství a zdravotnictví), nazývat „libertariánský“. Libertarián by se základním nepodmíněným příjmem neměl filozoficky vůbec souhlasit. V poslední verzi dizertace jsem již tuto argumentace nenašel.

Lze souhlasit se závěry Jitky Špeciánové, že základní nepodmíněný příjem je hluboce sporný a neuvěřitelně nákladný projekt. Základní příjem, který by splňoval požadavek na důstojné zajištění existenčních potřeb, by vyžadoval tak vysoké náklady, že by byl prakticky nerealizovatelný.

Práci doporučuji k obhajobě před příslušnou komisí pro obhajobu dizertační práce.

Doc. PhDr. Ing. Marek Loužek, Ph.D.

Národohospodářská fakulta VŠE

V Praze, 21.3.2018